

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ФІЛОЛОГІЯ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PHILOLOGY

Випуск 3 (13), 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Редакційна колегія

Супрун В. М., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства, Національний університет водного господарства та природокористування (головний редактор)

Акімова А. О., кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри іноземної філології і перекладу, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Гурко О. В., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Добровольська В. В., доктор наук з соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Лисинюк М. В., доктор філософії (061 Журналістика), доцент кафедри зв'язків із громадськістю та журналістики, декан факультету післядипломної освіти, Київський національний університет культури і мистецтв

Ляшенко (Накашидзе) І. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії та українознавства, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Павлюх М. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка»

Полсжаєв Ю. Г., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Національний університет «Запорізька політехніка»

Росінська О. А., кандидат філологічних наук, доцент, заступник директора Інституту журналістики з науково-методичної та навчальної роботи, доцент кафедри журналістики та нових медіа, Київський національний університет імені Бориса Грінченка

Ситник О. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сокол М. О., кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Тищенко Т. М., кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Форманова С. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Храбан Т. Є., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри іноземних мов, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Царик О. М., кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій, директор Міжнародної школи комунікацій, Західноукраїнський національний університет

Чорнодон М. І., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики та соціальних комунікацій, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Konrad Kazimierz Szamryk, Doctor of Sciences, Professor, Department of Lexicology and Pragmalingwology, Department of Polish Language and Comparatistics, University of Bialystok (Bialystok, Poland)

Anna Mlynarczuk-Sokolowska, Doctor of Sciences, Professor, Faculty of Education, University of Bialystok (Bialystok, Poland)

Slavomír Gálík, prof. PhDr., Professor, Vice-Dean for Research and International Relations FMK UCM, University of St. Cyril and Methodius in Trnava (Trnava, Slovakia)

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 25.09.2024 (протокол № 10)
Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька.

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1173 від 11.04.2024 року.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей 035 – Філологія та 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2)

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689/maup.philol

Наукові праці МАУП. Філологія. 2024. Вип. 3(13). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. 68 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку філології. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток філологічної науки в Україні.

ЗМІСТ

Олександра ГОНДЮЛ

ТИПОЛОГІЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ЖУРНАЛІСТИЦІ:
ВІД ГЕЙМІФІКАЦІЇ ДО НОВИННИХ ІГОР..... 5

Михайло ГРИШИН

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА: ОСНОВНІ ТАКТИКИ..... 17

Вікторія ДМИТРЕНКО

ПЕРСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ СОМАТИЧНИМИ КОМПОНЕНТАМИ
«ГОЛОВА» ТА «ОКО»: ІДЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ 27

Ірина КАБАЧЕНКО, Юлія АРТЕМЕНКО

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ..... 33

Єлизавета КОЗИРЬ

КОНЦЕПТ «КРАСА» В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ..... 38

Тамара КОМАРНИЦЬКА

РОЛЬ І НЕБЕЗПЕКА ВУЛЬГАРНОЇ ЛЕКСИКИ У МОВІ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ ЯПОНІЇ..... 42

Христина КУХАРУК, Ярослав ШТАНЬКО, Віра КАЧМАР

ТРАВМАТИЧНА ПАМ'ЯТЬ І ФАКТ ЯК ДОМІНАНТА СТОРІТЕЛІНГУ
В ІСТОРИЧНОМУ РЕПОРТАЖІ КАТАЖИНИ КОБИЛЯРЧИК
«СТРУП. ІСПАНІЯ РОЗ'ЯТРИЮЄ РАНИ»..... 47

Марія КУЦЕЛА, Ольга ВІРСТЮК

ІНТЕГРАЦІЯ КУЛЬТУРНОГО АСПЕКТУ
У ПРОЦЕС ВИКЛАДАННЯ ТА ВИВЧЕННЯ МОВИ..... 53

Сергій ЛЯШЕНКО

ВАРІАТИВНІСТЬ АСПЕКТІВ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ РОЗРОБКИ
МЕНТАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИКИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ..... 60

УДК 882.409

DOI https://doi.org/10.32689/maup.philol.2024.3.9

Сергій ЛЯШЕНКО

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія Управління персоналом», serguaocsean@gmail.com

ORCID: 0009-0008-8686-1624

**ВАРІАТИВНІСТЬ АСПЕКТІВ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ РОЗРОБКИ
МЕНТАЛЬНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИКИ
ЛІНГВІСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ**

У лінгвістичних дослідженнях розглядаються окремі приклади впливу лексикологічно-орієнтованих номінацій, що становлять зазначені категорії. Леонтович О.О. звертає увагу до фразу «*Might he be Irish*» Можливо, він ірландець?. Як стверджується, цей вислів не містить слів, чужих для української свідомості, але потребує тлумачення те, що в англійців існує упередження (стереотип), що ірландцям властиво висловлювати свої думки неясно. Отже, лексема *Irish* Ірландський тут набуває додаткове значення – не «позначення національної власності», а «Найменування людей, які виражаються неясно». Безумовно, користувач, вивчає англійську мову, повинен мати уявлення про особливості подібної модифікації значення.

Не викликає сумніву той факт, що лише мала частина лексики, відображає дані категорії, знаходить системне та адекватне відображення в тлумачних чи крайнознавчих словниках. При цьому існує думка, що лексикографія як практична діяльність не може обмежуватися констатацією спірності вирішення тієї чи іншої лінгвістичної проблеми, але, навпаки, змушена ці спірні проблеми вирішувати, не чекаючи, коли мовознавство дасть на них відповідь, навіть якщо відсутня загальноприйнятий метод вирішення даних питань. Таким чином, відсутності об'єктивних критеріїв відбору в словник тлумачного лексикологічного довідника етно-ментально-орієнтованої лексики підтверджує лише те, що це питання є спірним. На нашу думку, кроком до вирішення проблеми є виділення за принципом мінімізації нових етно-ментально-специфічних груп лексики та диференційована їх розробка в корпусі навчального тлумачного словника лінгвістичних термінів. Розглянемо можливі підстави виділення таких груп лексики.

В даний час у дослідженнях укоренився погляд на лексикологію складову між-лексикологічного спілкування як єдність трьох аспектів:

1) сучасності не тільки з погляду лексичних та граматичних особливостей, але й тих, які зазвичай обговорюються, способів подання інформації, стилю спілкування, оскільки люди, які ідентифікують себе із соціальною групою чи нацією набувають спільних методи погляду світ через їх співробітництво з членами тієї ж групи, тобто дискурсного акценту (*discourse accent*) лексикології мовного менталітету;

2) історичної перспективи, оскільки сучасні шляхи спілкування лексикології – це завжди результат розвитку та затвердження їх протягом тривалого часу, тому їх часто приймають за природне поведінка;

3) (уяви) нації (*imagination* уява), бо лексикологія «характеризується як фактами та артефактами, а й розділеними спільними мріями, сповненими і невиконаними бажаннями, як Лондон невіддільний у лексикологічному уяві його мешканців від Шекспіра і Діккенса, а Меморіал Лінкольна Вашингтоні має додаткове значення у зв'язку з Мартіном Лютером Кінгом».

Ключові слова: лінгво-ментальність, мета-лексикографія, ідентифікація через звернення до узуального менталітету, ідіо-лексикографія.

**Sergii Liashenko. VARIABILITY OF ASPECTS OF LEXICOGRAPHIC DEVELOPMENT
OF MENTALLY ORIENTED VOCABULARY OF LINGUISTIC TERMS**

Linguistic studies examine some examples of the influence of lexically-oriented nominations that make up these categories. Leontovych O.O. draws attention to the phrase «*Might he be Irish*». According to the author, this phrase does not contain words alien to the Ukrainian consciousness, but it needs to be interpreted in the sense that the English have a prejudice (stereotype) that the Irish tend to express their thoughts unclearly. Thus, the lexeme *Irish* acquires an additional meaning here – not «designation of national property», but «the name of people who express themselves unclearly». Of course, an English language learner should be aware of the peculiarities of such a modification of meaning.

There is no doubt that only a small part of the vocabulary reflecting these categories is systematically and adequately reflected in explanatory or country-specific dictionaries. At the same time, there is an opinion that lexicography as a practical activity cannot be limited to stating that a particular linguistic problem is controversial, but, on the contrary, is forced to solve these controversial problems without waiting for linguistics to give an answer, even if there is no generally accepted method of solving these issues. Thus, the absence of objective criteria for selecting ethno-mentally oriented vocabulary for a dictionary confirms that this issue is controversial. In our opinion, a step towards solving the problem is to select new ethno-mental-specific vocabulary groups on the principle of minimization and differentiate their development in the corpus of an educational explanatory dictionary of linguistic terms. Let us consider the possible grounds for the allocation of such vocabulary groups.

At present, the view of lexicology as a component of inter-lexicological communication as a unity of three aspects is rooted in research:

1) *modernity, not only in terms of lexical and grammatical features, but also those that are usually discussed, ways of presenting information, and style of communication, since people who identify themselves with a social group or nation acquire common methods of viewing the world through their cooperation with members of the same group, i.e., the discourse accent of lexicology of the linguistic mentality;*

2) *historical perspective, since modern ways of communicating lexicology are always the result of development and approval over a long period of time, so they are often taken for natural behavior;*

3) *imagination of the nation, because lexicology is «characterized not only by facts and artifacts, but also by shared dreams, fulfilled and unfulfilled desires, as London is inseparable in the lexicological imagination of its inhabitants from Shakespeare and Dickens, and the Lincoln Washington Memorial has an additional meaning in connection with Martin Luther King».*

Key words: *linguistic mentality, meta-lexicography, identification through appeal to the usual mentality, idio-lexicography.*

Актуальність проблеми. Останній аспект особливо актуальний у плані цього дослідження, так як група лексики, що характеризує уяву та мрії окремих націй, ніколи не включалася і жодним чином не маркувалась у корпусах словників при важливості цього феномену у розумінні висловлювань представників певної нації. Обґрунтованість виділення цього аспекту лінгво-ментальності К. Кремш висловлює таким чином: «Мова тісно пов'язана не тільки з лексикологією, яка вона є і була, але й із лексикологічною уяви, яка керує рішеннями та діями людей набагато сильніші, ніж ми можемо припустити». Таким чином, будь-який узус складається з сукупності лінгво-ментальних образів спадщини попередніх поколінь, установок сучасності та міфологічного мислення, або уяви.

Метою статті. Відповідно до «горизонтальної типологізації» лексикологічної складової, виділяються лінгво-ментальність (макро-лексикографії) та суб-лексикографії (мікро-лексикографії), остання обмежена етнічними чи расовими групами чи соціальними класами. Суб-лексикографія має багато спільного з домінуючою лексикографією, але в той час Водночас має й деякі унікальні риси. Крім того, дослідники вводять поняття **ідіо-лексикографії** як сукупності етно-лінгвістичних та когнітивних особливостей, що відображають індивідуальне варіювання в комунікативній поведінці індивідуума, що протиставляється домінуючою лексикографією як приватне загальному. Цей аспект, однак, не розглядається в цьому дослідженні.

Махачашвілі Р.К. також виділяє етнічні та національні лексикографії, перші – створювані окремим народом, другі – нацією, та стверджує існування суб-лексикографії як лексикографії окремих соціальних шарів та груп. Крім того, дослідник виділяє **мета-лексикографії** як саме велика освіта, що поєднує різні народи, наприклад, християнська мета-лексикографії.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням вищевикладеного, нам є можливою диференціація лексикографічно-орієнтованої лексики в корпусі тлумачного словника щодо віднесеності її до певної мета-лексикографії, макро-лексико-

графії або суб-лексикографії, наприклад, жіночої суб-лексикографії окремої нації. Оскільки для досягнення мети усвідомленого вживання лексикографічно-орієнтованих одиниць мови у процесі між-лексикографічного спілкування необхідно проводити пояснення користувачеві шляхів роботи з подібним корпусом, то ми пропонуємо для цих цілей дві трирівневі моделі. Перша модель передбачає:

1) вживання номінацій, що належать домінуючій у соціумі мета-лексикографії з метою ідентифікації з її цінностями: *Anglican church, the Puritans, ordination, baptizing, church wedding* **Англіканська церква, пуритани, висвячення, хрещення, церковне весілля** [5, с. 65];

2) вживання номінацій на рівні мега-лексикографії з метою ідентифікації з узуальним менталітетом: *tradition, legacy, Royal family. Tower ravens, the NorthSouth divide, cab, pub, the Continent, Knighthood, peerage, Elizabethan* **традиція, спадщина, королівська родина. Тауерські ворони [Біфітер], поділ між Північчю та Півднем, кеб, паб, континент, лицарство, перство, Єлизаветинська епоха;**

3) слововживання з метою ідентифікації з реципієнтом на рівні складових узус суб-лексикографії.

Схематично ми уявляємо це так:

ідентифікація через звернення до узуального менталітету
звернення до цінностей домінуючої мета-лексикографії
звернення до дискурсу певної суб-лексикографії

Оскільки побутова свідомість найближча до простого комуніканта, ідентифікація з ним видається найбільш доступною та ефективною, тому вона вміщена на верхній рівень. Мета-лексикографія найчастіше має безпосередній зв'язок з релігійними поглядами, а вони сприймаються складніше, і лексика, що відбиває цю специфіку соціуму, повинна використовуватися обережніше, відповідно, її позиція проміжна. Мова про ідентифікацію за допомогою номінацій, що характеризують певну суб-лексикографію, йдеться, коли мають на увазі професійне

спілкування, яке вже, ніж повсякденне спілкування на загальнолітературному мовою. Тому це дослідження пов'язано, переважно, з лексикографічними рішеннями щодо перших двох цілей, які можуть мати комуніканти. Третьої мети задовольняють численні спеціалізовані словники технічних та спеціальних термінів, які існують над ринком довідкових видань [1, 268].

Друга модель передбачає вживання ментально-орієнтованої лексики з такими цілями:

1) з метою ідентифікації того, хто говорить з історичною спадщиною лексикографії; для англійської лексикографії це можуть бути такі номінації, як *Victorian Age, Caledonia, Cambria, Hibernia, Drake, Westminster, Guy Fawkes, knight, the Lion Heart, the Round Table, Ravenmaster, beefeaters, Churchill* **Вікторіанська Епоха, Каледонія, Камбрія, Гібернія, Дрейк, Вестмінстер, Гай Фокс [також відомий як Гвідо Фоукс – англійський шляхтич-католик, найвідоміший учасник Порохової змови проти англійського та шотландського короля Якова II], лицар, Левове серце, Круглий стіл, Рейвенмайстер [старший наглядач у лондонському Тауері], Черчилль;**

2) з метою ідентифікації із сучасним суспільством, тобто з узусом, що має супроводжуватися природним включенням номінацій матеріальних та духовних елементів приймаючої лексикографії у свою систему поглядів та мова (наприклад, *the Times, teacakes, kilt, garden party, Derby, fox hunt, brogues, the Union Jack, cricket, horse racing*) **Таймс, містечка, кілт, вечірка в саду, Дербі [місто та адміністративно-територіальна одиниця на річці Дервент у графстві Дербішир, Англія.], полювання на лисиць, броги [це стиль туфель або черевиків на низьких підборах], Юніон Джек [Державний прапор], крокет, кінні перегони** [2, с. 55].

3) вживання мови як звернення до міфічної уяви реципієнта з метою оптимізації спілкування, бо цей акт сприймається представником приймаючої лексикографії як максимально доброзичливий «**прояв ідентичності**» (*act of identity* – за К. Кремшем): *Erin, the Thames, the Emerald island, unihorn Erin, Темза, Смарагдовий острів, єдиноріг.*

За ефективністю впливу ієрархію можна відобразити наступним чином:

ідентифікація за допомогою розділеного міфічного мислення
ідентифікація за допомогою звернення до сучасного стану лексикографії
ідентифікація за допомогою номінацій, пов'язаних з історією суспільства

Найбільш ефективне мовне вживання, пов'язане з уявою соціуму, представляється і найважчим для лексикографування, оскільки це явище мало вивчене.

Таким чином, видається, що навички професійного використання ментально-орієнтованої лексики можна прищепити, а лексикографічний словник, на нашу думку, винен і через якісний склад словника, і через метамову тлумачень, і через додаткові методи семантико-функціональної характеристики заголовних одиниць надавати користувачам можливість обрати будь-який із вищевказаних шляхів самоідентифікації з носіями мови та лексикографії, тобто представляти відповідні мовні та лінгво-ментальні факти з усіма відтінками значень.

Існують дослідження, у яких основою класифікації лексикографічно-орієнтованої лексики виступають не категорії, а плани функціонування слів (Ковалик І.І., 2001; Левицький В.В., 2001) [4, с. 176].

1) антропоцентричний план (опис фізіології та психології людини, характеристика якостей людини, ознак расової власності). Ця область функціонування може бути проілюстрована прикладами номінацій тварин під час опису якостей людини. На відміну від української англійської лінгво-ментальності, слово *cat кіт* застосовується до характеристики волелюбності та незалежності, *goat цап-хтивих нахилів*, *sheep вівця* застосовується до опису не тільки слухняності, але й дурості, а *wolf вовк* не тільки злості та хижості, а й виступати у значенні «гроза жіночих сердець» [3, с. 376].

2) етно-ментальний план (народно-поетичний узус, традиції побуту, повір'я, обрядів, свят), у цій групі можуть функціонувати такі лексеми, як *Blackpool Rock, Seaside postcards, the Christmas party, Christmas dinner, panto, St Valentine's Day, Gretna Green, Queen 's Official Birthday, Orangemen 's Day* **Скеля Блекпул [це вид твердих цукрових кондитерських виробів у формі паличок], приморські листівки, Різдвяна вечірка, Різдвяна вечеря, пантоміма, День Святого Валентина, Гретна Грін [це парафія в південній частині графства Дамфріс і Гелловей, Шотландія], Офіційний День Народження Королеви, День Оранжестив;**

3) план світосприйняття (зразки-еталони, стереотипи) можна проілюструвати основами якостей, властивих зеленому кольору як характеристиці рослин або фруктів: «незрілий, свіжий, повний життя» – в англійській мові *green зелений* реалізує переносне значення «не забутий, повний сил».

Для порівняння, для узусу української мови таке значення можливе тільки в індивідуальне вживання. В англійській мові далі розвивається відтінок значення з **периферійними семами** «повний життя» про людину похилого віку з позитивною оцінною конотацією, наприклад: *His green old age seems to be the result of health and benevolence Його зелена старість здається результатом здоров'я і доброзичливості.* [7, с. 45]

Наочним є також приклад лексеми *green зелений* у протиставленні словосполучення *зелені очі* в українській мові, що звучить романтично, та англійської *green eyes*, що є метафоричним позначенням заздрості/ревності та містить негативні конотації. Цей стереотип сходить до трагедії У. Шекспіра «Отелло», який назвав заздрість/ревності *зеленооком чудовиськом (a green-eyed monster)*. План світосприйняття є складністю, ще більш прихованою, ніж непередбачуваність лексико-фразеологічної сполучуваності (Scholfield P. 2009), і він частіше всього породжує конфлікт між-лексикографічними уявленнями про реальності. Тому є актуальним включення метафоричної символіки основних кольорів (*red, blue, yellow, orange, purple, green, black, brown, white червоний, синій, жовтий, помаранчевий, фіолетовий, зелений, чорний, коричневий, білий*) в корпус тлумачного етно-ментального словника з метою відображення колективних уявлень про їхню символіку, що представляє естетичні зразки світогляду; [2, с. 275]

4) соціо-лексикографічний план (соціальне становище, соціальні відносини, рівень життя, суспільні реалії, економічні реалії); у цьому плані лексикографічно орієнтованість слова може нести інформацію про положення людини, наприклад, «*фіолетовий одяг (purple garment)*», з яких англійському соціумі формуються усні висловлювання, стійко асоціюється в думках носія мови зі статусом людини, одягненої подібним чином, так як *purple фіолетовий* – одяг кардиналів та коронованих осіб, наприклад, *purple zone/airway* – «*маршрут, зарезервований для королівських літаків*», як у наступний приклад: «*A purple zone was not in operation because the Prince was flying only in the immediate area of Tangmere Фіолетова зона не працювала, оскільки Принц літав тільки в безпосередній близькості від Тангмере*» (Daily Tel., 1 Aug. 1970);

5) план політичний (політичні відносини, партійна приналежність; політичні реалії).

Звісно ж, обгрунтованим, що облік зазначеної концепції існування функціональних планів ментально-орієнтованої лексики при відборі

матеріалу та диференціації великих одиниць словника тлумачного лексикографічного словника надасть користувачеві деталізовані дані про одиницю мови за принципом «де вжити слово – кому – як – допускається гра слів – які лексикографічні асоціації та можлива реакція на слововживання», що відобразить комплексний підхід з погляду концепції стратифікаційної та ситуативної варіативності у процесі між-лексикографічної комунікації. [1, с. 144]

Комплекс інформації, пов'язаної з узагальненим чином дій, нормами поведінки, визначається як світ лексикографічної повсякденності. Розуміння світу лексикографічної повсякденності соціуму неможливо без оволодіння фоновими знаннями, які визначаються як «таке знання про дійсність, тобто про те, що не є інформація про засоби передачі змісту (про мову як код), яка не є основою номінації лексичних одиниць, що входять у мовне повідомлення, але суттєво для розуміння повідомлення як сприйняття змісту, вкладеного в це повідомлення його автором. Об'єкти фонового знання, тобто те, що знає в кожному даному випадку відправник і що повинен знати одержувач повідомлення, не виражені спеціальними одиницями номінації, а експлікування фонових знань практично можливо переважно у вербальній формі, і в цьому сенс будь-які фонові знання пов'язані з текстом. Тому актуальним подається звернення до правил суспільної поведінки, як вербальним, так і невербальним як до об'єкту опису лексикографічного словника [3. с. 65].

Важливість даного типу знань не викликає у вчених сумнівів, оскільки правила суспільної поведінки є дуже важливою сферою впливу, що створює певний погляд на світ і робить людину впізнаваною представником певного суспільства. Для англійської мови інформація вербального характеру представлена:

– попередженнями: *Tow-away area, There is a penalty for deliberate misuse, Trespassers will be prosecuted Зона евакуації, за навмисне неправомірне використання передбачено штраф, порушники будуть притягнуті до відповідальності,*

~ заборонами: *Keep out. Fire door, Don't drive on the shoulder, Do not block, No smoking except in designated areas Не заходити. Протипожежні двері, Не виїжджати на узбіччя, Не загороджувати, Не палити, крім спеціально відведених місць;*

~ інструкції: *Pull handle. Employers only Потягніть за ручку. Тільки для роботодавців,*

– покажчиками: *entrance, enter, exit, outlet, push button, brief cases are subject to inspection вхід, увійти, вийти, вихід, натиснути*

кнопку, валізи підлягають перевірці (Перебийніс В.І. 2009).

Як стверджується, необхідно бути уважнішими із зазначеною лексикою, так як «дані фрази засновані на звичних стійких виразах ..., увага до них має бути підвищеним, бо вони вчать людей, як поводитися на публіці». Відповідно, якщо дані фрази мають одну сторону, стійкістю та відтворюваністю в мові, а з іншого боку – лексикографічною специфікою, вони можуть і повинні бути внесені до словника комунікативно-орієнтованого навчального лексикографічного словника, а також лексика, за допомогою якої можна пояснити правила невербального поведінки, наприклад, **smiling, nodding, winking посміхаючись, киваючи, окриляючи**, і навіть розтлумачити основи комунікативної етики (**direct/indirect answers, greetings, leavetakings, apologies, enquiries прямі/непрямі відповіді, привітання, прощання, вибачення, запити**) [4, с. 75].

Таким чином, вживання мови складається з певної сукупності, з першого погляду, екстралінгвістичних феноменів, які, тим не менш, мають те чи інше вербальне вираження. Відповідно, проблема полягає в тому, щоб виділити лексикографічно-орієнтований компонент значення слова або словосполучення та внести його до корпусу словника. Ми розуміємо, що у багатьох випадках зазначений компонент стосуватиметься не ядерних, а периферійних це, однак, у разі ефективної між-лексикографічної комунікації периферійні семи мають іноді не менше значення.

В даний час у лінгвістиці затверджується бачення значення слова як області перетину енциклопедичного, лінгвістичного та концептуального знання, що корелює з ідеєю трьох рівнів мовної особистості. Відповідно, диференціація лексикографічно-орієнтованих значень у корпусі моделованого лексикографічного словника може проводитися на його основі висловив цю ідею у зв'язку з аналізом тлумачень слів у словнику, що, безсумнівно, представляється особливо актуальним із позиції справжнього лексикографічного дослідження. У Відповідно до його концепції, лінгвістичне знання дозволяє користувачеві усвідомлювати безпосереднє значення слова як позначення процесу або предмета. Концептуальне знання дає можливість зрозуміти всі зміни в значенні слова, що відбуваються в тому чи іншому контексті, а під енциклопедичним знанням маються на увазі всі асоціативні зв'язки, які закладені у свідомості людини та можуть бути активізовані, коли це слово звучить у мові у певному контексті. Подібна диференціація може сприяти органі-

зації значень у межах словникової статті тлумачного довідника [7, с. 180].

На сучасному етапі розвитку лексикографії, на нашу думку, існує концепція, яка може забезпечити розробку оптимального методу семантизації ментально-орієнтованої лексики у тлумачному словнику, який може відповідати принципам мінімізації матеріалу та економії простору у словнику, але при цьому бути інформативним та доступним для користувача. Таким підходом є теорія про ментальну орієнтацію мовних номінацій, відповідно до якої лексика поділяється на нейтральну та ментально-орієнтовану.

До першої групи одиниць відносяться службові частини мови, а також ті знаменні частини мови, які не є найменуванням ментальних елементів і можуть однаково брати участь в описі різних лексикографії народів світу – займенники, прислівники, числівники, дієслова (**black, to do, to have, large, they, five, we чорний, робити, мати, великий, вони, п'ять, ми**). Ментально-орієнтована лексика визначається дослідниками як культуроніми і до цієї групи включається «величезний лексичний шар, що включає найменування елементів всіх існуючих лексикографії народів світу на всіх існуючих мовах цих народів». Культуроніми по-різному орієнтовані на світ культур різних народів, відповідно до чого виділяється кілька груп культурної орієнтації:

1) **поліоніми** – іменники та субстантивні словосполучення, що позначають такі елементи навколишнього світу, які представлені в більшу частину лексикографії народів світу, наприклад, **century, self-confidence, chivalry, spirit, faith, divinity століття, впевненість у собі, лицарство, дух, віра, божественність**. У групі поліонімів виділяються регіональні поліоніми, що об'єднують кілька культур за якоюсь ознакою (релігійною або політичною), наприклад, парламентська республіка, католицизм, наприклад, регіональні поліоніми **icon, cell, iconostasis, Patriarch ікона, келія, іконостас, Патріарх** поєднують ареал східного християнства. Ця лінгвістична дефініція співвідноситься з вказаними вище ідеями мета-лексикографії [2, с. 101];

2) культуроніми, закріплені за специфічними елементами лексикографії, які близькі до поняття «мовні реалії» традиційної лінгвістики. Вони орієнтовані або на свою (внутрішню), або на одну із зовнішніх культур, відповідно до чого виділяються а) **ідіоніми** – внутрішньокультурна лексика, виникла внаслідок первинної вербалізації лексикографічного континууму, наприклад, **Shakespeare, House of Lords House of Commons, Westminster, curling, fudge,**

*brogues, Ravenmaster Шекспір, Палата Лордів, Палата Громад, Вестмінстер, керлінг, фадж [це вид кондитерських виробів, які виготовляються шляхом змішування цукру, вершкового масла та молока], броги [це стиль туфель або черевиків на низьких підборах,], Рейвенмастер [старший наглядач у лондонському Тауері], б) ксеноніми – культуроніми, закріплені за специфічними елементами зовнішньої культури, це іншомовний спосіб передачі ідонімів, результат вторинної вербалізації лексикографічного континуума. Наприклад, давній слов'янин, давній українець – **ідеонім** української лексикографії, – є **етимолоном** усіх його ксенонімічних найменувань, наприклад, *ancient slav, ancient ukrainian давньослов'янська, давньоукраїнська* для англійської мови, *Altslawisch, Altukrainisch* – для німецької. Завдання пояснення включених у текст ксенонімів, на думку вчених, може вирішити операцію паралельного підключення, або «**мовний комплекс**, що включає в себе цілу низку компонентів, що по-різному називають один і той самий елемент зовнішньої етно-лінгвістики і що дозволяє у своїй сукупності правильно здійснювати ксенонімічне тлумачення». Найважливішим компонентом паралельного підключення виступає сам ксенонім, або запозичений елемент, який забезпечує точність номінації, та пояснення значення, яке забезпечує доступність номінації, таким чином, семантизація ментально-орієнтованого слова буде комплексною та доступною [3, с. 50].*

Отже, на основі аналізу наукової літератури ми пропонуємо наступні рішення для моделювання тлумачного лексикографічного словника лінгвістичних термінів, зверненого на мовну особистість:

1) словник повинен обов'язково містити, крім власне реалій лексикографії, номінації, що відбивають особливості світогляду, цінності мовного колективу та пов'язані з ними риси національного характеру, поширені стереотипи та еталони свідомості, дані про вербальні та невербальні правила суспільної поведінки, естетичні уподобання соціуму. Безумовно, обсяг матеріалу не може бути однаковим для різних соціо-лексикографічних; суспільств, оскільки найбільш суттєві особливості для одного суспільства будуть **іррелевантні** для життя іншого, наприклад, вербальні правила суспільної поведінки тим більше суттєві, чим більше в соціумі враховується етикет, тому ці позиції можуть змінюватись [2, с. 104];

2) в рамках мікроструктури має отримувати освітлення інформація про співвіднесеності одиниць з ментальністю комунікантів та/або з

певним планом функціонування, співвіднесеність із обстановкою спілкування, важливість (**частотність прояви**) з позиції національної специфіки комунікації; 3) можливе запровадження нових інформаційних категорій лексикографічної розробки лексики з урахуванням власності великої одиниці: а) **металексикографії** / **мега-лексикографії** / **сублексикографії**; б) «уяви» нації; в) окремим категоріям духовної лексикографії: цінностям, еталонам, стереотипам, національного характеру; г) антропоцентричного, соціо-ментального, етно-ментального, політичного плану лексикографії, плану світогляду.

Подібна обробка дозволить користувачам модельованого лексикографічного словника лінгвістичних термінів оперувати більш дробовими, ситуативно обумовленими мовними різновидами, отримати детальну характеристику їх якостей у зв'язку з ментальністю розмовляючих та запобігти в процесі між-лексикографічного комунікації як мовний бар'єр, і бар'єр лексикографічних уявлень. [6, с. 204].

Як ще одна підстава створення моделі тлумачного лексикографічного довідника лінгвістичних термінів, правомірно розглядати існуючу асиметрію між фактичними можливостями сучасних лінгвістичних словників та функціями мови. Як відомо, функціями мови є:

- 1) комунікативна, чи функція регуляції поведінки;
- 2) функція оволодіння суспільно-історичним досвідом людства;
- 3) національно-ментальна, яка відображається в самій мові, особливостях найменування, в специфіці семантичних явищ;
- 4) функція знаряддя пізнання.

З позиції перспективи користувача, сучасні словники ще не є універсальним помічниками у виконанні всіх функцій мови, оскільки при формуванні макроструктури та лексикографічній розробці лексем Зазвичай враховувалася функція мови як знаряддя пізнання. При цьому функція регуляції поведінки знаходить своє вираження виключно в обмежувальних позначок, функція оволодіння суспільно-історичним досвідом – в енциклопедичних виданнях, оскільки укладачі лінгвістичних словників не мали тенденції включати цю інформацію до словника. На нашу думку, автори словників також не використовують всі можливості, якими потенційно мають довідники та репрезентації національно-ментальної функції мови, оскільки недостатньо акцентують увагу користувачів на специфіці семантичних явищ, які відбивають духовну лексикографію – спосіб діяльності у світі, особливості світогляду, відносини до світу, комунікативні особливості

соціуму. При цьому сьогодні у лексикографії та теорії між-лексикографічної комунікації не піддається сумніву той факт, що національний склад мислення та поведінки має рівновелике з мовою значення у процесі інтер-етно-ментального спілкування.

Ми не заперечуємо того факту, що не всі відмінності у мовах мають етно-ментальні обумовлені причини, що підтверджується роботами. Однак ми керуємося принципом вітчизняної лексикографії, сформульованим «Наша лексикографія і освіта потребує осо-

бливих лексикографічних словників, яких би не лише вказувалося лексичне значення слова, але наводилося б енциклопедична інформація про відповідне поняття, реалії». Це завдання важко здійснити без деталізованого дослідження, структурування та об'єктивного відображення етно-ментальної лексики. Відповідно, метою етно-ментальні напрями лексикографії на сучасному етапі стає обробка тих знань, які можуть допомогти користувачеві зрозуміти характер взаємодії мови та лексикографії, яку він відображає.

Література:

1. Archer C. M., Systematic Lexicography. Euralex '92 Proceedings I-II. Tampere, 1992.
2. Barnhart C. L. Of Matters Lexicographical: Keeping in Record of New English, 1963–1972. American Speech. Vol.45. Columbia, 1973.
3. Bejoint, H. Modern Lexicography. An Introduction. Oxford, 2000.
- 4, Драбовська В. А. Загальні принципи створення моделі нового навчального тлумачного лінгвокультурологічного словника американського варіанта англійської мови. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Вип. 3. Керч, 1999.
5. Єнікеева С. М. Синергетизм функціональної трансорієнтації лінгвальних одиниць (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник СумДУ*, 2006. № 11(95). Том 2. С. 43–51.
6. Загнітко А. П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
7. Ільницька Л. Л. Англомовний сугестивний дискурс : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 222 с.